

Ахмет Байтұрсынұв атындағы
Қостанай мемлекеттік университеті

Костанайский
государственный университет
имени Ахмета Байтұрсынұва

Байтұрсынұв оқулары Байтұрсынұвские ЧТЕНИЯ

халықаралық ғылыми-практикалық
конференция материалдары

материалы Международной
научно-практической конференции

Часть

ТЮНИН А.И.	НЕПРЕРЫВНОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ КАК СРЕДСТВО ПОДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОГО ВЫПУСКНИКА.....	122
ДАУМОВА Б.Б.	ЭТНОТОЛЕРАНТНОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ГУМАНИТАРНОЙ СФЕРЫ НАУК.....	128
МЕНДІБАЕВ Б.Т. МЕДЕТОВА Л.С. АЛИЕВА Б.Б.	ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ПСИХИКО- ФИЗИОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫН АНЫҚТАУ ТӘСІЛДЕРІ.....	131
САРМАНОВА Ф.Т.	БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ.....	135
<u>АЛТЫБАЕВА А.Б.</u>	«КӨРКЕМ МӘТІНДІ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ» ПӘНІ БОЙЫНША ОҚУ МОДУЛЬДЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ЖОЛДАРЫ МЕН ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ.....	138
АСКАНБАЕВА Г.Б.	НЕКОТОРЫЕ СПОСОБЫ РЕШЕНИЯ ОЛИМПИАДНЫХ ЗАДАЧ.....	144
ДОСПУЛОВА У.К.	ИННОВАЦИОННЫЕ ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПО ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫМ УРАВНЕНИЯМ.....	148
ЖУСУПОВА Г.М.	ФОРМИРОВАНИЕ ЛЕКСИЧЕСКИХ НАВЫКОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ ФРАНЦУЗСКОМУ ЯЗЫКУ В ПРОЦЕССЕ ЧТЕНИЯ.....	151
ҚАПАНОВА Б.Х.	ИНЖЕНЕРЛІК МАМАНДЫҚТАРДА МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	154
ОМАРХАНОВА Ж.Т. ДЕТЯНЦЕВ А.Г.	ПРОГРАММА «ТЕСТЕР ДЛЯ СТУДЕНТОВ».....	157
ОРАЗАЛИНОВА Д.К.	ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ.....	160
ЕЛЬЧИЩЕВА О.В.	АСПЕКТЫ ПРОЯВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ.....	165
ИСКАКОВА И.Р.	ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ.....	168
САТКАНГУЛОВА Г.Ж.	К ВОПРОСУ ОБ ИСТОРИИ ГЕНДЕРНОЙ ПСИХОЛОГИИ.....	175
РЫЩАНОВА С.М.	КОНТЕКСТНЫЙ ПОДХОД В ПРЕПОДАВАНИИ МАТЕМАТИКИ В ВУЗЕ.....	178
СМАГУЛОВА А.С.	ВОПРОСЫ ПРАКТИКИ ПРИМЕНЕНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ВУЗЕ.....	181
СТРЮКОВА- МОРОЗОВА К.Н.	ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ИНОЯЗЫЧНОГО ГОВОРЕНИЯ, КАК ОСНОВЫ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ.....	185
АЙТКУЖИНОВА С.Н.	ВЛАДЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫМИ ТЕХНОЛОГИЯМИ – КЛЮЧЕВОЙ ЭЛЕМЕНТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ.....	189
ДАУЕНОВА М.А. ОМАРОВА С.Ж. ОМАРОВА Г.Ж.	БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ «ДЕҢГЕЙЛЕП ОҚЫТУ» ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	191
ЖАНТЛЕСОВА Ш.Х. БАКИРОВА И.Т. ҚҰСАЙЫНОВА Д.Т. БАЙДУЛЛАЕВА А.Ж.	ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ ҮРДІСІНДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ.....	194
ЖОЛАМАНОВА С.А.	ОҚУШЫЛАРДЫ ЕҢБЕККЕ БАУЛУДАҒЫ «ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ»	

құрауды үйрету; ойларын жүйелі ауызша, жазбаша жеткізе білу дағдылары мен шебер қалыптастыруы қажет.

Қалыптасқан білім беру жүйесін жетілдіру ісінде қазіргі заманғы ақпараттық коммуникациялық технологиялардың маңызы жөніндегі мәселе соңғы екі онжылдық бойына е болып отыр. Әрбір педагог: мектеп мұғалімі немесе жоғары оқу орнының оқытушысы болсын, б мақсат - білім беру сапасын қамтамасыз ету. Ал ол үшін ақпараттық және коммуникаци технологиялардың қолданылуы үлкен дәрежеде септігін тигізетіні сөзсіз. [6.41].

Жоғарыда көрсетілген инновациялық технологиялардың түрлері, қазіргі жағдайда жоғары орнының оқу процесінде қолдануға өте тиімді. Білім берудің мемлекеттік стандарттарында анықт оқытудың мазмұнына ешбір нұсқан келтірмейді, керісінше, оқу пәндерінің бағдарламас көрсетілген мақсатқа оқытудың бұрыннан қалыптасқан әдістерімен өзара бірлікте қол жеті мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Н.Амирғалина. «Білім берудің инновациялық технологияларының бірі- тірек конспектіле Білім. Алматы, № 4, 2009ж.
2. Г. Амандыкова. «Шет тілін оқыту әдістемесі». Алматы, 2007ж.
3. Ж.Садуова «Инновациялқ технологияларды білім беруде қолдану»// Білім. Алматы, 2006ж.
4. Г. Такишева. « Модулдік оқыту технологиясын пайдаланудың тиімділігі», // Білім. Алмат 4, 2009ж.
5. Н.Байтерекова. «Мультимедиялық мүмкіндіктерін пайдалану». // Білім. Алматы, № 4, 2009ж.
6. Ш.Мухамбетова. «Инновациялық технологияларды оқу үрдісінде пайдалану». // Білім Алматы, № 3, 2010 ж.

УДК 81'42:811.512.122

«КӨРКЕМ МӘТІНДІ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ» ПӘНІ БОЙЫНША ОҚУ МОДУЛЬДЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ЖОЛДАРЫ МЕН ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Алтыбаева А.Б. – А.Байтұрсынұлы атындағы Қостанай мемлекеттік университетінің практикалық лингвистика кафедрасының аға оқытушысы

Түйін

Бұл мақалада көркем мәтінді лингвистикалық талдауда қолданылатын оқу модул оларды оқыту жолдары мен әдіс-тәсілдеріне талдау жасалған.

Аннотация

В статье рассматриваются современные модули обучения, методы и приёмы в обу лингвистическому анализу художественного текста.

Summary

The article deals with the modern modules of education, methods and techniques in teaching lin analysis of the text.

Берілген білім, білік, дағдыларды қалыптастыру үшін оқу үдерісінің әр бөлігін ұйымдасты әдістемелік қамтамасыз ету-басты талап болып табылады.

Кіріспе бөліктің басты мақсаты мен міндеті – студенттердің оқу, тақырыпқа қызығушылығын арттыру. Оқу үдерісінің бұл сатысында студенттер нені және не үшін білу керектігін с түрде түсініп, оны ездерінің таным нысандарына айналдырады. Көркем мәтінді талдауға қа негізгі теориялық материал, ақпараттық база осы кіріспе бөлікте беріліп, кейінгі бөліктерде с оны қолдануға, талдауға үйренеді. Модуль бойынша негізгі лекция материалдары осы б ұсынылады. Модульді құруда оқу материалдары студенттерге алдын-ала берілсе де, кіріспе б бұл материалдар проблемалық тұрғыдан ұсынылады. Бұл ретте оқу материалын ұсынуда лекци кеңінен қолданылады.

Студенттің пәнге деген қызығушылығы, білімді құндылық ретінде бағалауы, студенттің және өзін-өзі ұйымдастыруы оқытушының лекцияны оқу, жүргізу мәнеріне тікелей байланысты. І студент пен оқытушыдан ерекше байқағыштық пен белсенділікті қажет етеді, мұнда оқыту студент те ойлау әрекетінің ерекше жоғары қызметімен, жаңа білім мен мен ескі білімді байланы қабілетімен ерекшеленеді.

ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Студенттер бір оқытушының лекциясын жақсы қабылдаса, екіншісі нашар қабылдайды. Оның кептеген субъективтік және объективтік факторлары бар. Лекция бір кезде бірнеше қызметті атқаруы керек:

- ақпараттық;
- ынталандырушы;
- дүниетанымдық;
- тәрбиелік;
- дамытушылық;

Бұдан өзге лекцияның бағдарлаушы, түсіндіруші, пән бойынша барлық білімдерді құрылымға салу, жүйелеу қызметтері де көрсетіледі. Лекцияның түрлері топтастыру өлшеміне қарай тағы да сан алуан болып келеді. Мақсатына қарай лекция оқу, ағартушылық, үгіт-насихат, тәрбиелік және дамытушылық деген түрлерге ажыратылады. Мазмұны мен көлеміне қарай лекцияны академиялық, көпшілік, дидактикалық мақсатына қарай кіріспе, ағымдық, қорытынды-жинақтау лекциялары деп бөледі. Оқу материалының берілу сипатына қарай бинарлық немесе лекция-дискуссия, проблемалық деген түрлері айтылады. Топтастырулардың қай-қайсысында да оқу үдерісінде оның мазмұндық қыры аса маңызды рөл атқарады. Ең жақсы деген лекция мазмұны жағынан мынадай қасиет-сапаларға ие болуы керек:

1. Лекция мазмұнының мәні, құндылығы (тақырыптың толық ашылуы).
2. Мазмұнның сенімділігі, тыңдаушының сенімін туғызуы.
3. Ақпараттық – материалдың қызықты болуы.
4. Практикамен байланыстың сақталуы.
5. Логикалық.
6. Оқытушының материалды еркін меңгеруі.
7. Эмоционалдылығы – тақырыпқа ең алдымен лектордың өзінің қызығушылық танытуы.
8. Аудиториямен байланыстың болуы.
9. Сөйлеу мәдениетінің жоғарылығы.
10. Мазмұнын түсінікті етіп жеткізуі.

Әдетте әдіскерлер жақсы лекцияны жақсы жазылған оқулықпен теңестіреді. Лекция жақсы жазылған оқулықтан да жоғары деңгейде өтсе, ол «өте жақсы» деген бағаға лайық болады, ал ол одан асып кете алмаса, лекцияның сапасы «жақсы» деген бағаға лайық. Егер лекция оқулықты қайталайтын болса, оның сапасы «қанағаттанарлық» бағаға тең, ал жақсы жазылған оқулық деңгейіне жетпеген лекция «қанағаттанарлықсыз» әсер етеді.

Студенттердің арасында жүргізілген сауалнама нәтижелерін сараптай келе, бүгінгі лекцияның мынадай басты кемшіліктері ретінде мыналарды атап көрсетуге болады: баяндалу мәнері; эмоционалдылықтың жетіспеуі; субъективтік себептердің орын алуы; ақпараттың жетімсіздігі; аудиториямен қарым-қатынастың жоқтығы; баяндау тілі; лектордың өзін-өзі ұстауы; лекция материалының өмірмен байланысының болмауы т.б. Сараптау нәтижелері бойынша, лекцияны студенттер оның оқылу мазмұнына (қызықты, түсінікті, түсініксіз, логикасы жоқ қисынсыз т.б.) қарай бағалағанын көруге болады. Олардың пайымдауларында лекция келесі талаптарға жауап беруі тиіс: лектордың студенттердің ақыл-ойын басқарып, өзіне ілестіре алуы; олардың қызығушылығын туғызу; олардың назарын лекцияға аударту т.б. Оқытушының лекция жүргізудегі келесі субъективтік факторлар да студенттердің назарынан қалмаған: лекцияның тартымсыздығы, оқытушының аудиториямен қатынасқа түспеуі (ұйқысы келіп, зерігу; өзге жұмыспен айналысу т.б.). Жүргізілген бақылаулардан лекция жүргізуде басшылыққа алынатын келесі талаптар анықталды:

- оқытушы студенттердің ақыл-ой әрекетін ұйымдастырушы, басқарушы тұлға екенін ұмытпауы керек, сол себепті ол жалпыға бірдей эмоционалды жағдай орната білуі керек;

- лектор өз сөзін, ойын логикалық негіздеуге, дәйектеуге құруы тиіс, сол арқылы студенттердің лекцияға қызығушылықтарын оятып, өздік жұмысына бағыт бере алуы керек;

- аудитория оқытушы тарапынан лекцияның аса қызығушылықпен оқылып жатқанын сезуі керек, сол арқылы оқытушы өзінің эмоциясын студенттерінен бере алуы қажет. Оқытушының сөзі мәнерлі, мазмұнды, тартымды болса, студенттердің сөзді қабылдауы да жоғары болады. Дауыс интонациясын лекцияның маңызды тұстарына келгенде құбылтып, көтеріп, ерекше мән беру студенттердің маңызды/маңызсыз ақпараттарды ажыратуына көмектеседі. Дауыс тоны айтылған нәрселердің ішіндегі бір маңызды ұғымды ажыратып тұруы тиіс. Сондай-ақ, оқытушыға өртістік қабілет те артық етпейді, өртіс адам өзінің шынайылығын жалғансыз, шебер жеткізе алады.

- лекцияның түсінікті болуы ең маңызды шешуші фактор, ол лекцияның баяндалу тілінің жалпыға түсініктілігіне байланысты. Лекцияның не туралы екендігін, ондағы маңызды мәселелерді оқытушы өзі түсінгенде ғана оның жалпыға түсініктілігі қамтамасыз етіледі. Алайда ол үшін лектор өуелі өзінің тыңдармандарымен санасып, оларды біліп алуы тиіс: олардың орташа білім деңгейі, жалпы дамуы, белсенділігі т.б.

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

- шебер лектор лекция барысында студенттерді демалтып, олардың ойын, көңілдерін сергіту жолдарын да ойластыру қажет. Лекцияда қызықты оқиғаларды айта отырып, психологиялық үзіліс жасау, жеңіл қалжыңды қолдану т.б. Психологиялық демалдыруда айтылатын оқиға, қалжыңдар негізгі тақырыпқа тікелей немесе жанамалай қатысты болуы мүмкін. Бірақ оның ғылыми-танымдық мәні терең, орынды болуы керек. Егер әңгіме ұлы адамдардың өміріндегі оқиғаға құрылса, ол күнделікті ұсақ-түйек, тұрмыстық деңгейден жоғары тұруы тиіс. Психологиялық шегініс негізгі тақырыптан ауытқымай, тек оны терең түсінуге ықпал ететіндей болуы қажет. Мұндай психологиялық шегіністер мен үзілістер 2-3 минуттан аспағаны дұрыс.

Лектордың баяндау тілі – оның ең маңызды ықпал етуші құралы. Ол езінің сөзін, тілін байытумен, дамытумен, жетілдірумен әрдайым айналысып отыруы тиіс. Өз ойын нақты, анық, қарапайым, барынша нық, бірақ ақпараттық мазмұны мен салмағын тығыз етіп жеткізу көп тәжірибені қажет етеді. Көпсөзділікке бой ұру – лектордың ең жаман қасиеті болып табылады. «Ой жетпейтін жерді, сезбен жеткізу» келесі тілдік мәдениет нормасымен елшенеді:

- сөзді дұрыс айту;
- кәсіби лексиканы дұрыс айту;
- сөзді дұрыс, орынды пайдалану;
- фразаларды дұрыс құрастыру;
- қажетсіз сөздерді пайдаланбау;
- жауыр болған штамп сөздерді қолданбау т.б.

- дауыс дикциясын қойып сөйлеу, лекцияның мазмұнын тез түсінуге және оның логикасына илесуге көмектеседі. Ойды анық, толық әрі қысқа да, нақты жеткізуде асқан шеберлік қажет, себебі қысқа, нақты жеткіземін деп оның мазмұнына нұқсан келтіруге болмайды. Сондықтан лекция құрастырудағы ең басты ұстаным – мазмұндылық болуы керек. Ойды, сөзді қысқартып жеткізген күнде де негізгі мәселені қайталап отыру оның маңыздылығын асыра түседі. Дауыс дикциясы мен оның өлшемдері аудиторияның көлеміне қарай реттеліп отыруы керек. Тыңдаушы көп болған сайын дауысқа да салмақ түседі.

- дауыс ырғағын өзгертіп отыру студенттерді жалықтырмайды, бірде баяу, бірде белсенді, бірде қарқынды ырғақ студенттің құлағын жаттықтырып, есту қабілетін бір бағытқа ұйымдастырады. Лекцияның оқылу ырғағы мен қарқыны тақырыпқа және аудиторияға қарап анықталады.

- студенттердің лекцияны жақсы қабылдауын қамтамасыз ету үшін бір мәселеден екінші мәселеге көшкенде оны дауыспен, ырғақпен, интонациямен білдіріп отыру қажет, сол кезде студенттердің бір ойдың қай жерде бітіп, екінші ой қай жерден басталғанын, екеуінің арасындағы байланысты көріп отырады.

- жаңа мәселе, тарауға көшкен кезде, мәселенің маңыздылығын айрықша даралаған кезде дауыспен үзінді жасау да психологиялық тұрғыдан тиімді болмақ.

- көрнекіліктерді (күнделікті өмірден мысал келтіру, кесте, диаграмма, суреттерді қолдану т.б.) пайдалану арқылы оқу материалын тез әрі жеңіл түсінуге, ойды, айтылғандарды қорытындылауды жеңілдету, қиын материалды меңгеруін тиімді ұйымдастыру лекцияның сапасын арттыра түседі.

- лекция барысында тақтаның мүмкіндігін пайдалану материалды бекітуге, оны терең түсінуге жағдай жасайды. Тақтаны барынша мақсатты түрде және ойдың ізімен пайдалану керек.

- аудиторияның ақыл-ой әрекетін белсендіру үшін шығармашылық жағдай жасау қажет. Ол үшін студенттердің оқу үдерісіне араласып отыруына жол беру керек. Мысалы, «қалай ойлайсыздар», «қалай түсінесіздер», «қандай қорытынды шығаруға болады, болар еді», «ендеше..», «демек» деген сияқты сөйлеу оралымдарын қолдану студенттердің ой, сөйлеу еркіндігіне мүмкіндік береді, сонымен қатар, аудиторияда өзара тең қарым-қатынас орнату жағдайын туғызады.

- проблемалық жағдаят кезінде студенттердің жауаптарын мадақтап, көтермелеп отыру оларға сенімділік пен еркіндік береді, осы арқылы оқу үдерісінің шығармашылық сапасы артады.

- лекцияны оқу барысындағы оқытушының дене, бет-әлпет қозғалысы ерекше рөл атқарады. Бейвербалды амалдарды қолдану арқылы сөзге көрік беру, маңызды ақпаратқа ерекше назар аударту мүмкін болады. Бет-әлпетті, қимыл-қозғалысты интонациямен үйлестіріп қолдану адамға ерекше өсер етеді.

- лекция оқығанда лектор тыңдаушыларына қарап, олармен кезбен тікелей қарым-қатынас орната алуы тиіс. Кезде адамның ерекше қуат көзі бары белгілі, сол себепті қарым-қатынастың сәтті өтуі көп жағдайда лектордың осы қасиетіне байланысты.

- аудиториямен қатынас орнату ете қиын, егер лектор ұзақ уақыт тақтаға бір нәрселер жазып немесе ойланып тұратын болса, қарым-қатынас бұзылады. Сондықтан оқытушы бір кезде бірнеше жұмыс атқаруы керек болады, әрі сызып, жазып, әрі түсіндіре білуі керек.

Лекция оқытушының дайындығына тікелей байланысты, сол себепті оған көп мән беру қажет. Лекцияның сапасы жанды қарым-қатынас, ой алмасу үдерісі болған жағдайда анықталады. Бұл орайда лекцияның басты ерекшелігі – оның жоғары эмоционалды болуы талап етіледі. Эмоционалды тиімді жағдай кез келген лекцияның алғы шарты деуге болады. Күштеп емес, эмоционалды

құштарлықпен меңгерілген дүние санада ұзақ сақталып, оның шығармашылық жалғасы болады. Н.Асановтың мақаласында лекцияның эмоционалды қасиет-сапасын қалыптастырудың келесі сатылардан тұратыны көрсетіледі (Асанов Н. Педагогические рекомендации при проведении лекции. Изденіс. Гуманитарлық ғылымдар сериясы. №2/ 2006. 288-293):

Мұндағы сол жақ бағандағылар эмоционалдылықты қалыптастырудың тәсілдері болса, оң жақ бағандағылар оны жүзеге асырудың жолдарын көрсетеді. Оң жақ бағандағылар оқытушының лекцияға дайындығы кезінде орындалуы тиіс шарттар болып табылады. Эмоционалдылықты арттырудың, қалыптастырудың жолдары бұдан өзге де болуы мүмкін, бұл тек сондай амалдардың бірі ғана. Дегенмен, эмоционалдылықты арттырудың мұнда көрсетілген тәсілдері практикада мол қолданылады.

Лекция студенттердің сыни ойлауын қалыптастыруы тиіс. Эмоционалдылық сапасының жоғары болуы кейінгі сыни ойлау үдерісінің жоғары деңгейде өтуіне әсер етеді. Сыни ойлау жоғары оқу орнындағы оқу үдерісінің басты ерекшелігі болып табылады. Сыни ойлауға мынадай белгілер тән:

- сыни ойлау адамның өз бетімен, дербес ойлауы, яғни ол адамды өзгелерден даралаушы қасиеттердің бірі болып табылады;

- сыни ойлау басты мәселені анықтап, оны шешу жолдарын белгілеуден басталады;
- сыни ойлауда адам не нәрсені болсын дәлелдеп, негіздеп, пайымдауға бағытталады;
- сыни ойлау әлеуметтік ойлау болып табылады.

Студенттердің сыни ойлауын дамыту үшін оқу үдерісіне қатысушы субъектілердің таным үдерісіне белсенді араласуын қамтамасыз ету керек. Дәстүрлі лекцияны осы орайда жаңа мазмұнда ұйымдастыру қажет. Себебі дәстүрлі лекция негізінен оқытушының біржақты монологуна құрылып, студенттерге тек нақты ақпаратты жеткізу қызметін атқарады. Ал студенттер тек тыңдаушының және оны жазушының ғана ролінде көрінеді. Оқытушы мен студенттің арасында жанды талқылау, пікір алмасу, әңгімелесу болмайды. 1,5 сағат бойы бір адамның сөзін тыңдау студентке, тіпті үлкен адамға да өте ауыр және оқу үдерісін бұлайша ұйымдастыру практикалық тиімді емес. Адамның тыңдағаны тез ұмытылады, көргені есінде ұзақ сақталады, ал оны өзі орындаса, толық түсінеді. Сол себепті әрбір студентті оқу үдерісіне тікелей қатыстыру, оны негізгі белсенді тұлғаға айналдыру бүгінгі лекцияның басты ерекшелігі болуы тиіс. Студенттің оқу материалын өзі таңдап, өзінің көзқарасын, талғамын қалыптастыру, өзіне-өзі, өзгелерге баға беруге, көзқарасын дәлелдеуге, тыңдаушылардың алдында сөз сөйлеп, өз ойын еркін жеткізуге үйрету жоғары оқу орнының ең негізгі міндеті болып табылады.

Лекция барысында оқытушы мен студенттердің арасындағы қарым-қатынасты жандандыру үшін **топтық әдісті** қолдану тиімді. Топтық жұмыс барысында білім бәсекелестік жағдайында және жанды қарым-қатынас жағдайында меңгеріледі. Студенттер шағын топтарда жұмыс істеу арқылы ұжымға үйренеді, бірлесіп жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырып, оқуға ынталанады. Мұндай жағдайда оқытушы оқу үдерісін үйлестіруші, бағыттаушы, оған кеңесші тұлғасында көрінеді. Топтық әдіс ойындарды қолдануға тірек болады. Топтық әдісте лекция материалдары 1-2 бет көлемінде әр топқа таратылып беріледі. Әр топ өзіне берілген лекция материалымен өзара танысып, талқылап, материал бойынша сұрақтарын дайындайды. Лекцияның алғашқы беттері берілген топ бірінші бастап, қалғандары оларға сұрақтарын қояды. Бұл уақыт ұту үшін және студенттердің алдын-ала берілген лекция материалдарын ширатып, пысықтау үшін өте тиімді. Студенттердің лекция материалын толық түсінгендігін тексеру үшін ендігі кезеңде студенттерге әдейі қате жіберілген лекция материалын беріп,

одан белгілі бір мөлшердегі қатені табуға тапсырма беру тиімді. Ол үшін студенттерге көлемінде уақыт беріледі. Жіберілген қателер кездейсоқ болмауы керек. Ол матер маңызды, пікірдің ең өзекті жерлеріне қатысты болуы керек. Студенттердің материалды қ терең түсініп, ақпаратты қаншалықты бағалағандарын, маңызды/аса маңызды емес белгенін көруге болады. Мұндай лекция студенттердің сыни ойлауын қалыптастырып, тексеру үшін өте тиімді болғандықтан оқу үдерісінің рефлексиялық сапасы арта түседі.

«36» ойыны. Студенттерге болатын лекцияның жазбаша мәтінін шағын тақырыптарға бөліп, оны топтарға таратып беруге болады. Әр топ мәтінмен жұмыс істеп, талқылайды. Студенттерді топқа белуде «36» ойынын қолдану тиімді. Бұл студентте топтарға өділ бөлу үшін өте қызықты ойын. Мұндағы 3 – уақыт, 6 – студенттердің саны. Ойы 3 минуттің ішінде 6 студент бір жерге жиналуы керек. Ол үшін студенттерге 5 түрлі құттықтау қағазының әрқайсысы (открытка) 6 бөлікке қиылып, әр бөлік әрбір студентке таратылады (30 студентке с бөліктен). 3 минутте студенттер қолдарындағы қағаздарды біріктіруі керек. Біріккен 6 бөлік – 6 студент бір команда болып құрылады. Кейде қағаздарға бір терминнің анықтамасын беріп, оны құрастырып оқуға тапсырма беруге де болады.

«Түймедағы» ойыны. Бұл ойынды лекция басталмастан бұрын студенттерді болаты туралы ойландыру мақсатында да қолдануға болады. Тек бұл кезде ойын сәл өзгеше өт шағын топ 1 сұрақтың айналасына жиналады, сол себепті бұл ойынды **«Түймедағы»** ой келеді. Әр студент 1 сұрақтың айналасына жиналады, ал 1 сұрақтың 6 жауабы болады **«Мәтін дегеніміз не?»** деген сұрақтың айналасына келесі жауаптары бар студенттер жинала

1. «Мәтін – бұл шынайы өмірдің көрінісі» (М.Л.Мышкина).
2. «Мәтін – оны жасаушы автор ойының тілдік көрінісі» (Д.Н.Лихачев).
3. «Көркем мәтін – шындық өмірдің көрінісі. Мәтін жағдаятындағы сез мағыналар мәтінастарында берілген шындықпен байланыстырады» (В.П.Белянин).
4. «Мәтін бұл функционалдық тұрғыдан аяқталған сөйлеу тұтастығы» (А.А.Леонтьев).
5. «Мәтін ерекше ұйымдасқан жеке динамикалық жүйе» (Н.А.Николина).
6. «Мәтін сөйлеуші мен тыңдаушыны байланыстырушы бөлік» (Л.В.Сахарный).

Осы сұрақтың айналасына жиналған шағын топ берілген анықтамаларды түсіндіріп арасындағы айырмашылықтарды көрсетеді, өздерінің тұжырымдарын айтады. Бұл ой лекцияның соңында да, студенттердің материалды қалай игергендіктерін тексеру үшін болады. Сондай-ақ, практикалық сабақтарда да қолдану тиімді. Осы арқылы студенттің да байқауға болады.

«Синквейн» ойыны. Синквейн сатылы жауапқа негізделеді, әр сатыға лайы тақырыпқа қатысты сөздер болуы керек:

1-жол: 1 зат есім.

2-жол: 2-3 сын есім немесе анықтауыш сөздер.

3-жол: 3 өтістік.

4-жол: 1 толық сөйлем.

5-жол: қорытынды сөз немесе сөз тіркесі (субъективтік қорытынды).

Мұнда әрбір сөз, сөз тіркесі, сөйлем бір мәселе төңірегінде және бір-бірімен ба болады. Әсіресе 2 және 5 жолдардың мағыналары 1 жолдағы сөзбен мағыналық байланыш шарт. Жауаптың үлгісі мынадай болады:

1. Мәтін

2. Күрделі, маңызды, мағыналы.

3. Сөйлеуде жасалады, түрлерге бөлінеді, бірліктерден түзіледі.

4. Мәтіннің жасалу заңдылықтары мен тәртібі бар.

5. Мәтін ерекше сөйлеу бірлігі.

Синквейн ойынын шағын топпен де, жеке де ұйымдастыруға болады. Лекция, пр сабақтың қорытынды бөлігінде қолдану тиімді.

Лекцияның ең басты артықшылығы – оның мазмұнының проблемалы болуында. Студ сыни ойлауын дамытуда **проблемалық әдісті** қолдану шешуші рөлді атқарады.

Проблемалық әдістің мақсаты – студенттің танымдық іс-әрекетін белсендіру арқыл қойылған мәселені шешуге үйрету. Бұл тек қана оқыту үшін ғана керек емес, проблема қолдануда ақыл-ой еркіндігі мен моральдық тәуелсіздігі қалыптасады, өз ісі мен ойының алшақтықты болдырмауға, өз-өзімен үйлесімдікте болуға үйретеді. Студент өзін ойла сұрақтарды шешуге араласады, ол туралы өзіндік көзқарастары мен ұғымын қалыптастыр мақсатта студентке ұсынылатын оқу мазмұны проблемалы болу үшін проблемалық жағд керек. **Проблемалық жағдаят** дегеніміз – ол студентті қызықтырған құбылысты, оқиғаны өзінің бұрын алған білімдері мен әдістері арқылы шешу қиындық тудыратын, ақыл-ой кү ететін белгілі бір психикалық жай-күй болып есептеледі. А.М.Матюшкин проблемалық адамның белгілі бір психикалық жай-күйі десе, М.И.Махмутов оны адамның интелл

жоғары деңгейде өткізу оқытушыдан үлкен шеберлікті, терең ақыл-ой үдерісін қажет етеді. Конспект жасаудың қалыптасқан дайын рецептісін беру мүмкін емес. Конспект жасау әр адамның даралы ерекшеліктерін керсетеді. Әр адам ақпаратты қалай қабылдайды, қалай көреді, солай сұрыптайды. Жадсы жақсы дамыған адамның конспектісі қысқа тезис түрінде келеді. Тезис жасау тақырыпты игеруде маңызды, өзекті мәселелерді ажырата білуге үйретеді. Ол материалды толық оқып, ондағы ақпаратты сұрыптаған соң ғана мүмкін болады. Тезис жасау конспектілеудің бір түрі. Конспектіні қысқалығы материалды жан-жақты зерттеп, сұрыптап, оны түсінікті стильде жазумен қамтамасыз етіледі. Лекцияның тілі де студенттің түсінігіне жеңіл, қысқа, бірақ ой тереңдігі жағынан салмақты болуы шарт.

Оқу модулінің кіріспе бөлігінде лекция өдісі негізгі өдіс ретінде қолданылып, тірек кестелері мен конспект, тезис жасау, тақырып каталогін құру, картотекамен жұмыс сияқты студенттердің өзді жұмыстарымен қатар жүзеге асса, негізгі бөлікте студенттердің оперативтік-мазмұндық әрекеттерін басымдық беріледі.

Керкем мәтінге кешенді лингвистикалық талдау жүргізуге дағдыландыру үшін жаттығу өдісі қолдану тиімді болып табылады. Жаттығу оқу әрекетінің түрлері, жаттығуды орындау барысында алынған білімдер түрлі жағдайлар мен түрліше байланыстарда бірнеше рет және вариациялармен қоланылады. Жаттығудың орындалуы барысында оқушы әрдайым ізденіс үстінде болып, алдын қойылған міндеттер мен мәселелерді шешудің өзіне таныс жолдарына сүйене отырып, жаңа жолда табуға ұмтылысын қалыптастырады (Львов М.Р. Словарь-справочник по методике русского языка. М: Просвещение, 1988. 217с). Сондай-ақ, жаттығу «оқу материалын меңгеруді ұйымдастырғанда, оқу процесінде қолданылатын әдістемелі жүйенің құрылымдық бірлігі» болып табылады (Азимов Э.Г. Щукин А.И. Словарь методических терминов. –С.-П.:Златоуст, 1999. 375с). Жаттығулардың түріне тәсіліне, типіне, мақсатына қарай жіктелетін түрлері өте көп. Бір ғана тілдік және сөйлеу жаттығуларының бүгінде отыз шақтысы белгілі. Олар қазіргі қазақ тілін оқыту әдістемесінде кеңінен қолданылып жүр (Н.Құрманова. Қазақ тілін дамыту оқыту технологиясы. Астана, 2007. 140с 88беттен).

Әдебиеттер:

1. Н.Ә.Назарбаев. Инновациялар мен оқу-білімді жетілдіру арқылы білім экономикасына Егемен Қазақстан. – 2006. – 27 мамыр.
2. Сулейменова Э.Д. Актуальные проблемы казахстанской лингвистики: 1991-2001. А, 2001. 84с
3. Қалиев Ф. Тіл білімі терминдерінің түсіндірме сөздігі. Алматы, 2005. 440б.
4. Николаева Т.М. Лингвистика текста: Современное состояние, синтаксис и перспективы Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 8. М, 1978.
5. Валгина Н.С. Теория текста. М: Логос, 2003. - 280-б.

УДК 51

НЕКОТОРЫЕ СПОСОБЫ РЕШЕНИЯ ОЛИМПИАДНЫХ ЗАДАЧ

Асканбаева Г.Б. - старший преподаватель кафедры математики и физики Костанайского государственного университета им. А. Байтурсынова

Түйін

Жұмыста олимпиадалық есептерді шешудің бір тәсілі – геометриялық есептерді шешудегі координаттар өдісінің қолданылуы қарастырылған.

Аннотация

В работе рассмотрен один из методов решения олимпиадных задач, а именно использована метода координат для решения геометрических задач.

Summary

The paper discusses one of the methods for solving Olympiad problems, namely how to use coordinates to solve geometric problems.

Задача считается нестандартной, если для ее решения требуется применить нестандартные методы решения. Такие виды задач в основном представляются для решения в математических олимпиадах, которые очень часто проводятся как среди школьников, так и среди студентов. Основная задача олимпиадного движения – пропаганда математических знаний среди молодежи, подготовка будущей научной деятельности, заострение интеллекта. В данное время достаточно час-